

Paár Ádám

Az Egységben az erő

A putyini kormánypart ellenzéke

Korábbi [elemzésünkben](#) az orosz pártrendszer karakterének felvázolására, valamint az 1999-ben alapított Egységes Oroszország (röviden: Egység) arculatának a bemutatására tettünk kísérletet. Következtetéseink szerint a putyini Egység azoknak az elnöki pártoknak a sorába tartozik, amelyek az 1991 utáni orosz politikai életben központi szerepet játszottak. Az Egység tehát nem tömegpárt, nem is klasszikus gyűjtőpárt – noha széles, a régiókon alapuló struktúrával, és kétmillió taglétszámmal büszkélkedhet –, hanem hatalmi párt, amelyik mára összefonódott az állammal.

A putyini párt ideológiája az „*orosz konzervativizmus*”, amelyik a szociális piacgazdaság megteremtésén, az életszínvonal növelésén, az egyenlőtlenségek csökkentésén, a családok helyzetének megerősítésén, a korrupció megszüntetésén, a bürokrácia leépítésén és az oligarchia elszámoltatásán [alapul](#). A párt jelszavai és értékei a *stabilitás* és a *fejlesztés*, amelyeket a pártprogram a *pangás* és a *forradalom* negatív értékével állít szembe. A párt szimbolikájában orosz, és hangsúlyozottan a „*különleges történelem, kultúra és lelkialkat*” alapján kívánja végrehajtani a modernizációt, azonban szervezése az Orosz Föderáció egészére kiterjed.

Mindazonáltal a párt ereje nem a tagságban, hanem a gazdasági, pénzügyi élet szereplőihöz, valamint a helyi hatalmi elitekhez és klientúrájukhoz fűződő jó viszonyban, olykor kézi vezérlésben rejlik (nem véletlen, hogy például Ramzan Kadirov Moszkva-barát csecsen elnök is helyet foglal az Egység soraiban).

Az orosz pártok a december 4-ére kiírt parlamenti választásra készülődnek. A közvélemény-kutatások szerint az Egység győzelméhez nem is férhet kétség, és a kormánypárton kívül csak annak a három pártnak van esélye bejutni az Állami Dumába, amelyik ma is a kormány parlamenti ellenzékét [alkotja](#): az Orosz Föderáció Kommunista Pártjának, az örök „versenyző”, Zsirinovszkij által vezetett Liberális Demokrata Pártnak és a magát szociáldemokratának valló Igazságos Oroszországnak. Utóbbi párt a szociális igazságosság programját, a progresszív jövedelemadó bevezetését és a nyugdíjak emelését tűzte zászlajára.

Az Egység fölényét érzékelő ellenzéki pártok között megkezdődtek az egyeztetések az esetleges összefogásról. Azonban nemcsak Magyarországon nehéz összeegyeztetni a rendkívül fragmentált, ideológiailag polarizált ellenzék érdekeit, egy technikai koalíció vagy egyéb együttműködés még a magyarnál pragmatikusabb alapon szerveződő orosz pártrendszerben sem ígérkezik könnyűnek. Az orosz ellenzéki pártok összefogásra irányuló törekvéseinek göröngyei, valamint az erős, befolyásos liberális pólus hiánya a magyar politikai élet szereplőinek is tanulsággul szolgálhatnak. Elemzésünkben felhívjuk a figyelmet a két pártrendszer hasonló vonásaira, nem tévesztve szem elől az orosz politikai rendszer és pártrendszer sajátosságait, amelyek lényegesen különböznek a közép- és kelet-európai régió többi pártrendszerétől (pl. a pártok kisebb érdekartikulációs szerepe, a bal-jobb tengely hiánya, a pártok ideológiai arculatának sokszor képlékeny volta).

Az ellenzék pártjai

Az orosz társadalomban is jelentkezik a politikából való [kiábrándulás](#), és ebből a kormánypárt profitál: 2007-ben tizenegy párt mérettette meg magát a Duma-választáson, de csak négy párt került a parlamentbe. Ha az előrejelzések beigazolódnak, akkor a parlament összetétele 2011 után változatlan marad.

Melyek a „befagyott” orosz pártrendszer jelentős ellenzéki pártjai? Az egyik legszervezettebb párt az Orosz Föderáció Kommunista Pártja (OFKP) a maga húszezer alapszervezetbe tömörült félmillió tagjával. Noha a párt kezdetől ellenezte az erős elnöki hatalom kiépülését, és a politikai rendszer súlypontját a parlament felé billentette volna el, Zjuganov az elmúlt években Putyin legerősebb ellenfeleként szerepelt az elnökválasztáson. A 2000-es elnökválasztáson a Zjuganovra leadott szavazatok aránya 10%-kal csökkent. A 2003-as választáson Putyin egy, a baloldali szavazók megnyerésére alakított, körvonalazatlan ideológiai arculatú szatellit párt, a Szergej Glazjev vezette Rogyina (Haza) révén megfosztotta Zjuganovot a kommunista szavazók voksainak egy részétől.

Zjuganov a „rablóprivatizáció” felülvizsgálása, az oligarchia elleni küzdelem és az életszínvonal emelése tekintetében a kormányzathoz hasonló elveket vall. Külpolitikai és szimbolikus téren azonban éles bíráló szerepet játszott Putyin ellen, akit az 1945-ös szovjet győzelem geopolitikai eredményeinek veszélyeztetésével vádol. Zjuganov a 2008-as elnökválasztáson a szavazatok 17,75%-át szerezte meg, ezzel az eredménnyel a második helyen végzett Dmitrij Medvegyev után (70,23%), megelőzve Zsirinovszkijt (9,36%) és Andrej Bogdanovot (1,29%).¹

A kommunista jelöltre leadott voksok hullámozása azt mutatja, hogy, bár Zjuganov továbbra is erős ellenzéket képvisel, részben a putyini politika bel- és külpolitikai sikerei (a fogyasztásbővítés, az életszínvonal emelkedése, a külfölddel, különösen a Nyugattal szemben a nemzeti büszkeség helyreállítása), részben a Kreml-barát baloldali szatellit pártok révén az OFKP szavazótáborának egy részét elveszítette. 2009 októberében az ellenzéki pártok, köztük az OFKP képviselői tüntetően [kivonultak](#) az Állami Dumából, tiltakozva az elnöki párt részéről a helyhatósági választásokon alkalmazott manipuláció ellen.

---

¹ Póti László: Az irányított utódlás esete egy szuverén demokráciában: az orosz elnökválasztás – 2008. ZMNE Stratégiai Védelmi Kutatóintézet elemzések – 2008/2. 1. o.
http://193.224.76.4/download/svki/Elemzesek/2008/SVKI_Elemzesek_2008_2.pdf

Az etno-soviniszta Vlagyimir Zsirinovszkij pártja, a Liberális Demokrata Párt 1993 óta szereplője az orosz politikai életnek. Zsirinovszkij örök kihívója a Kreml jelöltjeinek az elnökválasztáson. Bizonyos vélemények szerint Zsirinovszkij kilencvenes évek eleji fellépése nem jött rosszul a Kremlnek: kommunistaellenességével a kommunistákat, gazdasági etatizmusával, szociális demagógiájával és nacionalizmusával a liberálisokat lehetett riogatni, miközben agresszív retorikájával „felfogta” azokat, akik a birodalmi nagyság visszaállítását követelték (az utóbbi időkben viszont Zsirinovszkij vesztett a nacionalistákra gyakorolt vonzerejéből). Az 1993-as választáson a párt még választást nyert, de hamarosan marginalizálódott a politikai életben, és az 1999-es választáson elérte a mélypontot: a párt alig tudta átugorni az 5%-os küszöböt (igaz, így is jobban járt, mint a liberális pártok, amelyek kiestek az új parlamentből).²

A harmadik ellenzéki párt, az Igazságos Oroszország egyelőre képlékeny szervezet. A párt a hiányzó szociáldemokrata pólust töltené be a pártrendszerben, de hagyomány nélküli irányzatnak tekinthető, hiszen a klasszikus, nyugat-európai szociáldemokrácia soha nem volt erős Oroszországban.

A nemzetközi szociáldemokrácia jelenlegi gyengesége miatt az orosz környezetben igazán hasznosítható külföldi minták sem állnak a párt vezetői előtt. A liberális pólus 2007 óta nem rendelkezik képvisellel az Állami Dumában. A liberális párt, a Jabloko egyre romló választási eredményt ért el, amíg 2007-ben kikerült az Állami Dumából (ekkor a voksok 1,6%-át szerezte meg). A Jabloko azóta is gyakran vonja magára a hatóságok figyelmét, hiszen a párt a putyini rendszer elkötelezett bírálója, és mivel kívül áll a parlamenti pártok alkufolyamatain, kevésbé irányítható, befolyásolható a hatalom számára.

---

² Összehasonlító politológia. /szerk. Gabriel Almond – G. Bingham Powell – Kaare Strørm, Russel J. Dalton/ Bp., 2006., Osiris Kiadó. 541. o.

A képlékeny ideológiai karakterű Haza párt szintén kihullott a Dumából a 2007-es választáson. A 2003-ban alapított Haza párt nacionalista és szociális jelszavak keverékével a jelenlegi rendszert támadó kommunista-patrióta pólus szavazótáborát osztotta meg. A Kreml arra számított, hogy a Haza szavazóik egy részének elcsábításával meggyengíti a kommunistákat és a liberális demokratákat. A 2005-ös moszkvai választás előzményei azonban már megmutatták, hogy a párt elveszítette a Kreml jóindulatát: a pártot kizárták a választásból. Egyéb olyan botrányok is megtépázták a Haza tekintélyét (pl. a párt parlamenti képviselői 2005-ben antiszemita felhívást írtak alá, amelyben a főügyészségtől az összes oroszországi zsidó szervezet betiltását követelték), amelyek a pártot kiszámíthatatlan, zavaros ideológiájú tényezőként tüntették fel a Kreml urai előtt, így marginalizálódása törvényszerű volt.

A parlamenten kívüli rendszerellenes szervezetek közül egy érdemel még említést, nem annyira tényleges szerepe, mint inkább alapítójának és vezetőjének személye miatt. Az 1993-ban alapított Nemzeti Bolsevik Párt sajátos eurázsiai programmal lépett színre. A pártot 2005-ben betiltották, de alapítója, az extrém nézeteiről ismert költő-politikus, Eduard Limonov azóta is a Putyin-ellenes tüntetések egyik központi figurája.

A fentiekből is látható, hogy az orosz pártrendszer ideológiai és szervezet szempontból fragmentált, az egyes pártok között pedig olyan mély törésvonalak húzódnak, amelyek megnehezítik az együttműködést.

Az ellenzéki együttműködés útvesztői

Bár a kormányzat mindent megtesz azért, hogy az Állami Dumában egy „irányított ellenzék” hozzon létre, az utcai ellenzék pedig jelentéktelennek tüntesse fel, a putyini rendszert bíráló hangok továbbra sem szűnnek meg. Több kísérlet történt a

különböző ellenzéki csoportok összefogására. Ez nem ígérkezik egyszerűnek, hiszen az ellenzék – hasonlóan a jelenlegi magyar helyzethez – szétaprózott, ideológiai szempontból polarizált (noha a jobb-bal tengely messze nem játszik olyan szerepet az orosz politikai életben, mint a magyar pártrendszerben, ezért Oroszországban – magyar szemmel nézve – elképzelhetetlenül nagy az „átjárás” a különböző értékvilágok és irányzatok között).

Ha sikerül is összefogni az ellenzék erőit, kérdés, hogy ennek hatása nem lesz-e kontraproduktív: egy ilyen összefogás taszíthatja is a választókat, hiszen a kormánypárt a „megtámadottság”, a „mindenki ellenünk van” érzetét kialakítva apellálhat a választók rokonszenvére és együttérzésére.

Azonkívül a liberális Jabloko párttól a nemzeti bolsevikokon keresztül a Zjuganov vezette kommunistáig húzódó széles ellenzéki front megalapítása feltételezhetően sem a lakosság széles rétegei, sem a Nyugat számára sem rokonszenves. Nyugaton nincsen hagyománya egy ilyen pikáns, a liberálisokat, a szélsőjobbaldali és a szélsőbaloldali ellenzéket lefedő szövetségnek. Így könnyen az a vélemény alakulhat ki a nyugati döntéshozók központjaiban – Washingtonban, Brüsszelben, Berlinben –, hogy az orosz liberális erők „felelőtlenek”, illetve maguk is a „populizmus” és a „nacionalizmus” lovát fogják a szekerek elé.

Ennek a véleménynek pedig – egy, jelenleg egyébként kizárható ellenzéki győzelem esetén – súlyos gazdasági és diplomáciai kockázatai is lehetnek. Nem is beszélve arról, hogy a putyini hatalmi párthoz képest az ellenzéki pártok kiszámíthatatlanabb partnert jelentenének a Nyugat, valamint Közép-és Kelet-Európa számára, hiszen az utóbbiaknak nem volt lehetőségük arra, hogy kormánypozíciók birtokában nemzetközi szinten szerepelhessenek, ezért vezetőik jórészt súlytalanok. A szomszédos országok fővárosaiban – Varsóban, Kijevben, Minszkben, Vilniusban, Rigában, Tallinnban és Helsinkiben – pedig aligha örülnének annak, ha a többé-kevésbé kiszámítható, stabil lábakon álló, és a Nyugattal való „versengő”

együttműködést az orosz érdekek figyelembevételével vállaló putyini rendszert az ismeretlen liberális, nacionalista vagy kommunista erők valamilyen összetételű összefogása váltaná fel.

Jelenleg a rendkívül népszerű, karizmatikus Putyin és pártja, valamint a putyini rendszernek tulajdonított életszínvonal-emelkedés a legfőbb biztosítékai annak, hogy a rendszerváltást és a globalizációt támadó rendszerellenes erők tartósan gyengék maradjanak, és így a kommunista Zjuganov meg az etno-soviniszta Zsirinovszkij soha ne juthasson a Kremlbe.

Eddig gyenge próbálkozásokat tapasztalhattunk az ellenzéki erők összefogására. 2006-ban a Putyin-ellenes erők egy ernyőszervezetet hoztak létre Másik Oroszország néven, a nemzetközi hírű sakkmeister, Garri Kaszparov vezetésével. Az ernyőszervezetbe tömörült pártok lefedik az ellenzékét a szélsőjobboldaltól (nemzeti bolsevikok) a liberálisokon (Jabloko) és a moszkvai Helsinki Csoporton keresztül a kommunistákig. 2010-ben Kaszparov mozgalmat szervezett „Putyinnak mennie kell” néven. A mozgalom, tanulva a Másik Oroszország hibájából, az interneten szerveződik, így a tagok kevésbé ellenőrizhetők. 2010. december 31-én tüntetésre került sor Moszkvában, amelyen a résztvevők a bebörtönzött Mihail Hodorkovszkij szabadon bocsátását követelték.

A rendőrség eredetileg engedélyezte a korábbi miniszterelnök-helyettes, Boris Nyemcov által szervezett tüntetést. Két esemény azonban kiprovokálta a rendőrség beavatkozását: a tüntetők egy része megpróbálta áttörni a Kreml körül húzott kordont, emellett egy másik tüntető csoport az extrém politikai nézeteket hangoztató, saját orosz „politikai utat” vizionáló Eduard Limonov vezetésével rászervezett az engedélyezett megmozdulásra. A rendőrség feloszlatta a tüntetéseket, és mind Nyemcovot, mind Limonovot letartóztatta. Nyemcovot azzal vádolták meg, hogy nem volt képes biztosítani a rendet a demonstráción. Kaszparovhoz azonban ismertsége miatt nem mertek hozzányúlni.

Limonovot könnyű volt „levadászni” a hatóságoknak: rá úgy lehetett ország-világ előtt mutogatni, mint egy felelőtlen demagógra, akinek a nézeteit Nyugaton fasisztának tekintik, és akit 2001-ben terrorcselekmény előkészítésének vádjával be is börtönöztek Oroszországban. A demokratikus Kaszparovval, a Másik Oroszország elnökjelöltjével – aki a Putyin-ellenesség talaján érintkezik Limonovval – más a helyzet. Kaszparov túlon túl ismert és népszerű személyiség ahhoz, hogy a rendszer kemény eszközökkel lépjen fel ellene (2007-es ötnapos őrizetbe vétele kiváltotta Washington tiltakozását).

A 2010. december 31-iki tüntetés intő példa, hogy a demokratikus, liberális, jogvédő politikusok és civilek számára a szélsőséges, rendszerellenes erők kiszámíthatatlan szövetségest jelentenek. Limonov „privát” tüntetése szinte ajándék volt az orosz kormánypárt számára: a kormány lehetőséget kapott arra, hogy összemossa a két demonstrációt, egyúttal pedig felelőtlen elemekként bélyegezze meg a nemzeti bolsevikok vezetője mellett a putyini hatalomgyakorlás demokratikus bírálóit is.

Az orosz példa tanúsítja, hogy az ellenzék egybemosódásának komoly veszélyei vannak, különösen, ha a választók azt tapasztalják, hogy a különböző ideológiai profilú pártok, szervezetek egymással is marakodnak.

Ebben a helyzetben kifejezetten szimpatikus lehet a rend és a stabilitás programja, amelyet a választók a kormánypárttól várnak. A valóban demokratikus erők összefogásának a liberalizmus lehetne a kovásza, azonban ennek társadalmi gyengesége nem ad okot optimizmusra.

A hiányzó liberalizmus

A liberális erők jelentéktelenek az orosz társadalomban. Ebben szerepe van annak, hogy a rendszerváltozás után az államszocialista rendszer és a szovjet múlt minden

ideológiai, gazdasági örökségétől szabadulni kívánó, túlzottan „nyugatos” liberálisok kevés érzékenységet tanúsítottak a társadalom vesztesei, a szociálisan leszakadó rétegek iránt. Viszont annál erősebbek a nacionalista erők, amelyek éppen a „nyugatos” fejlődést támadják, ezért a liberálisok számára nem jelenthetnek komoly, tartós szövetségeket. Ahhoz, hogy ebből a csapdából kitörjenek, a liberálisoknak a többi demokratikus erővel szövetkezve fel kell fejlődniük a szervezettebb kommunista-patrióta pólus mellé (ismét emlékeztetünk arra, hogy Oroszországban a Magyarországon kizárólagos jobb-bal tengely nem releváns, és az orosz demokratikus baloldal pedig éppolyan gyenge, mint a liberálisok).

Magyar szempontból is tanulságos, hogy Vlagyimir Rizskov orosz politológus, történész, liberális politikus és volt parlamenti képviselő nemrég [bejelentette](#), hogy az orosz liberálisoknak szembe kell nézniük azokkal a hibákkal és mulasztásokkal, amelyeket a kilencvenes évek elején elkövettek, és amelyek hozzájárultak népszerűtlenségük tartóssá válásához. Rizskov mérlegre tette a liberálisok tevékenységét, és négy hibát sorolt fel, amelyek zátonyra futtatták az orosz liberálisok hajóját: *a liberálisok egy része nem volt eléggé elkötelezett a valódi demokrácia iránt, a liberálisok elvetették a parlamentarizmust, és az erős elnöki hatalom kialakítását támogatták, érzéketlenek voltak a szociálpolitikai kérdések iránt, és végül nem tudtak ellenállni a személyes anyagi előnyök csábításának.*

A volt képviselő azt javasolta, hogy az új liberálisok térjenek vissza a hatalommegosztás elvéhez, a demokratikus intézmények fejlesztéséhez, vállalják fel az önkormányzatiság és a szociálpolitika kérdését, és tanúsítsanak személyes példamutatást a korrupció elutasításában. Amit Rizskov ajánl tehát: kevesebb centralizmus, kevesebb technokrata stílus, és több populáris gesztus, több érzékenység, a kisemberek sorsának értése, vagyis ugyanaz a program, amelyet a nyugati liberális pártok (pl. a brit Liberális Demokraták) vállaltak fel az elmúlt időszakban (hogy ennek az orosz társadalmi körülmények között milyen sikere lehet, egy másik kérdés).

A rizskovi helyzetértékelés, a liberálisok őszinte szembenézése saját tevékenységükkel sajnos elmaradt Magyarországon. Nyilván az elkövetett hibák nem ugyanolyanok, ahogyan a politikai rendszer és a pártrendszer jellege sem ugyanaz, és természetesen nem szabad elfelejteni, hogy a magyar liberalizmus sokkal mélyebb gyökerekkel, nagyobb hagyományokkal rendelkezik, mint az orosz (hiszen még az 1920-as évek bethleni korlátozott parlamentarizmusának is voltak a dualizmusból öröklött, konzervatív-liberális vonásai, míg Oroszországban a liberálisoknak soha nem volt reményük az autoriter hatalmi szerkezet enyhítésére). De mivel a liberálisok mindkét országban gyengék, és kihullottak a parlamentből, ezért számba kell venni azokat a folyamatokat, amelyek idáig elvezettek. Az erős liberális pólus kialakításához elengedhetetlen a szembenézés és a nyílt vita. A hiteles liberalizmusra pedig mindkét ország pártrendszerének szüksége van a jelenlegi társadalmi problémák megoldásához.